

ARDAHAN'DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE İNŞA EDİLEN LOJMANLI KÖY OKULLARI*

BEKİR KARACABEY**
SULTAN MURAT TOPÇU***

ÖZ

Eğitim kurumları, sosyal devletlerde kamusal bir görev olarak kabul edilmekte olup bu kurumlar devlet eliyle inşa edilmiştir. Yapım süreçlerinde dönemin sanat, mimarlık ve fikir akımlarının yanında geçmişten gelen devlet birikimleri etkin bir rol oynamıştır. Osmanlı Devleti'nin yerine kurulan Türkiye Cumhuriyet'i de kendinden önceki devletin bakiyesinden yararlanmıştır. Ancak Cumhuriyet'in sağlam temellere oturmasıyla birlikte kendi karakterini yansıtacak okul planları tasarlanmıştır. Bunun yanı sıra bir ulusu yeniden inşa etmek, rejimi özümsetmek ve kendini anlatmak üzere ülkenin dört bir köşesine gidecek öğretmenler yetiştirilmiştir. Köylere giden öğretmenler için hem ders anlatacakları okul hem de yaşamını ikame edecekleri bir ev ihtiyacı hâsıl olmuştur. Buna istinaden devlet, lojmanlı köy okulları modelini geliştirmiştir. Bu okulların tasarımı gereği yurt içinden gerekse yurt

* Bu makale; Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde hazırlanmakta olan ve Erciyes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından SDK-2023-13143 kodlu proje ile desteklenen “Ardahan'da Türk Dönemi Mimari Eserleri” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** 1. Yazar Öğretim Görevlisi, Kafkas Üniversitesi Kazım Karabekir Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Kars/TÜRKİYE, bekir.karacabey38@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5001-5073

*** 2. Yazar Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Kayseri/TÜRKİYE, stopcu@erciyes.edu.tr

ORCID: 0000-0001-6832-6531

dışından ülkeye davet edilen mimarlar, köylerde inşa edilecek okullar için bir dizi çalışmalar yapmıştır. Ayrıca ülke genelinde lojmanlı köy okulları için tip-proje yarışmaları düzenlenmiştir. Dolayısıyla Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarında belli bir plandan söz etmek mümkündür. Makalenin konusunu oluşturan lojmanlı eğitim yapıları da bu düzen içerisinde Ardahan’da inşa edilmiş Cumhuriyet Dönemi’nin karakteristik mimarisini yansıtan önemli eserlerdir. Bu çalışmayla, lojmanlı eğitim yapıları Ardahan özelinde tespit edilerek Türk Eğitim mimarisindeki önemi vurgulanmıştır. Lojmanlı köy okullarıyla ilgili doğrudan yayınlanmış bir çalışma bulunmamakla birlikte bazı kitap, makale ve tezlerde eğitim yapıları içerisinde bu tür eserler incelenmiştir. Söz konusu lojmanlı köy okulları ilk defa bu makalede detaylı bir şekilde ele alınarak tipoloji değerlendirmesine gidilmiştir. Bu kapsamda Ardahan il merkezi, ilçe ve köylerinde yaptığımız saha çalışmasında Erken Cumhuriyet Dönemi’ne ait beş lojmanlı köy okulu tespit edilmiştir. Bu okullar plan, malzeme ve cephe tasarımları açısından Anadolu’da inşa edilen benzer örneklerle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ardahan, Eğitim Yapıları, İlkokul Binaları, Lojmanlı Köy Okulları.

VILLAGE SCHOOLS WITH LODGINGS BUILT IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD IN ARDAHAN

ABSTRACT

Educational institutions are recognised as a public duty in welfare states and are built by the state. In the construction processes, the art, architecture and intellectual movements of the period as well as the state accumulations from the past played an active role. The Republic of Türkiye, which was established in the place of the Ottoman Empire, also benefited from the heritage of the previous state. However, with the establishment of the Republic on solid foundations, school plans were designed to reflect its own character. In addition, teachers were trained to go to the four corners of the country to rebuild a nation, adopt the regime and explain them. Teachers travelling to the villages needed both a school to teach in and a house to live in. Accordingly, the state developed the model of village schools with lodgings. In the design of these schools, architects invited both from Türkiye and abroad carried out a series of studies for the schools to be built in the villages. In addition, type-project competitions were organised throughout the country for village schools with lodging houses. Therefore, it is possible to speak of a certain plan in the buildings of the Early Republican Period. The educational buildings with lodgings, which constitute the subject of this article, are also important works built in Ardahan within this order, reflecting the characteristic architecture of the Republican Period. In this study, educational buildings with lodgings were identified in Ardahan and their importance in Turkish educational architecture was emphasised. Although there is no published study directly related to village schools with lodgings, such works have been examined within educational structures in some book, articles and theses. For the first time in this article, these village schools with lodgings are discussed in detail and typologised. In the surface survey conducted in Ardahan provincial centre, districts and villages, five village schools with lodgings belonging to the Early Republican Period were identified. An attempt was made to reach a

conclusion by comparing these schools with similar examples built in Anatolia in terms of plan, material and facade designs.

Keywords: Ardahan, Education Buildings, Primary School Buildings, Village Schools with Lodgings.

GİRİŞ

Eğitim kurumları, tarih boyunca devletlerin ideolojik alt yapısını oluşturmuştur¹. Türk eğitim tarihine baktığımızda da aynı metodun uygulandığını görebilmekteyiz. Zira İslamiyet'i kabul eden Karahanlı Devleti, âdete tüm şehirlerini bilim yuvasına çevirmiş, medreseler açmış² ve devletin yeni dinini tebaasına aktarmıştır³. Ayrıca İslamiyet'ten önceki eserleri İslamileştirmiştir⁴. Büyük Selçuklu Devleti ise hem devlet ideolojisini doğru aktarabilmek hem de devlet için tehlike arz eden görüşleri bertaraf edebilmek adına⁵ eğitim kurumlarını geliştirmiştir⁶. Bu gelişim esasında kendinden sonra kurulacak olan Türk Devletleri'ni özellikle de Anadolu Selçukluyu etkilemiştir⁷. Alanında ihtisaslaşan Anadolu Selçuklu Medreseleri Osmanlı döneminde de gelişerek devam etmiştir. Eğitim kurumları, Osmanlı'da geleneğin devamı olarak ilerlemiş fakat 17. yüzyıldan itibaren devletin zayıflamaya ve buna bağlı olarak kurumların işlevsizleşmesiyle birlikte değişim göstermeye başlamıştır⁸.

Osmanlı'da çocuklara dinî eğitim veren sıbyan mektepleri ve medreseler artık

- 1 Detaylı bilgi için bk.: Tanakie Khalanyane, "State, schooling and society: Contemporary debates", **Educational Research and Reviews**, 2010, C V, S 12, s.742-747; Louis Althusser, **Ideology and Ideological State Apparatuses**, In Lenin and Philosophy, and Other essays, trans: Ben Brewster, Monthly Review Press, New York 1971.
- 2 Detaylı bilgi için bk.: Saffet Bilhan, "900 Yıllık Bir Türk Öğretim Kurumu Buğra Han Tamgaç Medresesi: Vakıf Belgesi I", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C XV, S 2, Ankara 1982, s.117-124.
- 3 İsmet Kayaoğlu, **İslam Kurumları Tarihi II**, Konya 1994, s.49.
- 4 Suat Polat, "Karahanlı Devleti'nde Eğitim Faaliyetleri", **Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi**, C I, S 1, s.43.
- 5 Büyük Selçukluların ünlü veziri Nizamülmülk, dışarda Fatimiler içerde ise Batniler'in Şii'lik hareketlerine karşı Sunni'liği yaymak için "Nizamiye" adıyla ülkenin farklı şehirlerinde medreseler açtırmıştır. bk.: Osman Turan, "Selçuk Devri Vakfiyeleri III: Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", **Belleten**, C XII, S 45, Ankara 1948, s.17-172; Ahmet Yavuzılmaz, **Anadolu'da XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimarisi (1500-1600)**, Necmeddin Erbakan Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2021, s.18.
- 6 Bk.: İsmail Güven, "Büyük Selçuklu Devletinde Eğitim ve Öğretime Genel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C XXV, S 2, Ankara 1992, s.833-848.
- 7 Stanford Shaw, **History of the Otaman Empire and Modern Turkey**, C I, Cambridge University Yayınevi, Cambridge 1977, s.5.
- 8 Yaşar Baytal, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, C XI, S 11, Ankara 2000, s.24.

çağın ihtiyaçlarına karşılık veremez duruma gelmiş, ilk modern eğitim alanındaki çalışmalar ise Sultan II. Mahmut döneminde “Meclis-i Umûr-u Nafiâ” içerisinde yer almıştır⁹. Eğitimdeki eksikliklerin giderilmesi ve bu kurumların devlet kontrolü altına alma çabaları¹⁰ maarif alanında atılan ilk adım olarak değerlendirilebilir. 1838 yılında ise Mühendishane, Harbiye, Tıbbiye gibi okullara öğrenci yetiştirmede sıbyan mektepleri yetersiz görülerek ara öğretim kademesi niteliğinde önce sınıf-ı sani adıyla kurulan sonra Sultan II. Mahmut’un tensipleriyle rüşdiye adını alan mektepler açılmıştır. Bunun denetimini sağlamak adına Mekaâtib-i Rüşdiye Nezareti kurulmuştur¹¹. Sıbyan mekteplerinde öğrencilere bireysel öğretim yöntemi uygulanırken, rüştiye mekteplerinde sınıflar üzerinde modern bir sınıf düzenine geçilerek tüm öğrencilere aynı dersin okutulması, rüştiye mekteplerinin teknik olarak diğer okullardan ayrıldığını göstermektedir¹². Bu da bize eski kurumların kökten değişeceğine ve yöntem olarak eski usullere geri dönmeyeceğine işaret etmektedir. Bu yenileşme çabaları içerisinde en somut adım Tanzimat ilanı sonrası 1857 yılında Maarif-i Umûmiye Nezareti’nin kurulmasıyla atılmıştır¹³. 1869 yılında ise Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi yayımlanmıştır¹⁴. Kanun niteliği taşıyan 198 maddelik nizamname içerisinde¹⁵; ilköğretimin zorunlu hale getirilmesi¹⁶, merkez ve taşrada hangi tip okulların açılacağı, kız ve erkek çocukların kaç yaşında

- 9 Bayram Kodaman, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Yayınevi, Ankara 1991, s.4.
- 10 Meclis-i Umûr-u Nafiâ’nın 1838 tarihinde hazırladığı rapora göre; mekteplerin kontrolü için bir teftiş kurulu kurulması kararlaştırılmıştır. bk; Mahmud Cevat İbnü’ş Şeyh Nafi, **Maârif-i Umumiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı**, Haz. Mustafa Ergün, MEB, 2002 Ankara; Ayşegül Altınova Şahin, **Osmanlı Devleti’nde Rüşdiye Mektepleri**, TTK Yayınevi, Ankara 2018, s.23.
- 11 Mustafa Ergün, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, **Yeni Türkiye**, C VII, S 32, s.746.
- 12 İlhan Tekeli, Selim Yıldırım, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, TTK Yayınevi, Ankara 1999, s.63.
- 13 Ali Akyıldız, “Maârif-i Umûmiyye Nezâreti”, **İslam Ansiklopedisi**, C XXVII, Ankara 2003, s.273.
- 14 A. Tayfur Erdoğan, **Maarif-İ Umumiye Nezareti Teşkilatı İdari Teşkilat Açısından**, İstanbul Üniversitesi SBE Siyaset Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995, s.46.
- 15 Mine Çağır-İbrahim Caner Türk, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri” **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C IV, S 11, s.62-75; Hamza Altın, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C XIII, S 1, s.271-283.
- 16 Kodaman, a.g.e., s. 67.

eğitime başlayacağı gibi birçok konuda teferruatlı bilgiler yer almıştır¹⁷. Yine bu nizamnamede köy ve mahallelerde sıbyan, 500 haneli kasabalarda rüşdiye, 1000 haneli kasabalarda idadiye ve vilayetlerde sultanîyelerin açılması tertip ve tasnif edilmiştir. Bunların bir üst kademesinde ise birçok meslek ve ihtisas mektepleriyle birlikte Darülfünun'a yer verilmiştir¹⁸. Eğitim politikasının genel hatları bu dönemde oluşmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar ile beraberinde getirdiği öğretmen yetersizliği okulları olumsuz etkilemiştir. Bu sıkıntılara rağmen II. Abdülhamid döneminde yeni okulların açılması ve eğitimin taşrada yaygınlaştırılması devlet politikası haline gelmiştir¹⁹. Devletin zor koşullarda taşraya yatırım yapmasının altında, II. Abdülhamid'in eğitim ve öğretimde merkezîyetçi siyaset izleyerek devlet teşkilatındaki kurumsallaşma fikri yatmaktadır²⁰. Milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan tebaanın ulus devletler kurmaya başladığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu ise, II. Meşrutiyet ile birlikte eğitimi zorunlu ve parasız hale getirerek millileşme sürecine girmiştir. Maarif teşkilatındaki yapısal değişiklikler, müfredat değişiklikleri, medreselerin ıslahı, ilköğretim kanunu²¹ gibi birçok alanda yapılan yenilikler ve açılan yeni okul modelleri aslında ileride filizlenecek olan Cumhuriyet'in alt yapısını oluşturmuştur. Bu çalışmanın amacı da, cumhuriyetle birlikte gelişen lojmanlı köy okulları planının ortaya çıkışını etkileyen faktörleri ve bu okulların alt yapısını oluşturan dinamikleri tespit etmeye yöneliktir. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Anadolu'nun farklı bölgelerinde uygulanan bu plan tipleri çok geniş bir alana yayıldığı için sadece Ardahan'daki örneklerle açıklanmıştır. Makale, Erken Cumhuriyet Dönemi'nin ideolojisini ve mimari yorumlarını yerel üslupta göstermesi açısından da oldukça önemlidir.

Çalışmanın vücuda getirilmesinde nitel araştırmanın yanında T.C. Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi, T.C. Resmî Gazetesi, T.C. Anayasası ve Maarif

17 Bk.: Necdet Sakaoğlu, **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

18 Osman Ergin, **Türk Maarif Tarihi**, C 1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s.425.

19 Detaylı bilgi için Somel'in 6. Bölüm'deki "The Educational Contribution- Tax (Maârif Hisse-i İânesi) and its Application in the Provinces (1877-1908) bakınız. bk.: Selçuk Akşin Somel, **The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire 1839-1908 Islamization, Autocracy and Discipline**, Leiden, Brill, 2001, s.140-143.

20 Baytal, a.g.m., s.28.

21 Tekeli-Yıldırım, a.g.e., s.86-101.

Vekilliği Tebliğler Dergisi gibi doğrudan bilgi kaynakları taranmıştır. Cumhuriyet Dönemi'ne ait Ardahan'da eğitim yapıları hakkında fazla bilgi bulunamadığı için makalenin konusunu oluşturan veriler saha çalışmasından toplanmıştır. Saha çalışması 01.11.2023/20.11.2023 tarihleri arası ile 17.04.2024/06.05.2024 tarihleri arasında Ardahan'ın ilçe ve köylerine gidilerek iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Saha çalışmasında Erken Cumhuriyet Dönemi'nden günümüze ulaşan toplamda beş lojmanlı köy okulu tespit edilmiştir. Bu okullar; Posof Asmakonak Köyü İlkokul Binası (1938) Hanak Börk Köyü İlkokul Binası / Börk Eğitim Okulu (1939), Hanak Çayağzı Köyü / Oragaz Eğitim Okulu (1939), Çıldır Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası (1945), Çıldır Sazlısu Köyü İlkokul Binası (1945)'dir. Saha çalışmasında tespit edilen yapıların konumları (GPS), ada ve parselleri kaydedilmiştir. Yapıların detaylı fotoğrafları profesyonel fotoğraf makinesi ve drone ile çekilerek ölçüleri metre ve lazer metre yardımıyla alınmıştır. Ölçüleri alınan eserlerin çizimleri AutoCAD programında yapılmıştır. Bu veriler ışığında lojmanlı köy okullarının ortaya çıkış süreçleri, plan, malzeme ve teknikleri, Ardahan dışında inşa edilen örneklerle karşılaştırılarak bir tipoloji değerlendirmesi yapılmıştır.

I. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Eğitim ve Lojmanlı Köy Okullarının Alt Yapısı

Kurtuluş Savaşı'nın devam ettiği yıllarda, TBMM'nin kuruluşundan kısa bir süre sonra 6 Mayıs 1920'de Maarif Vekilliği kurulmuştur. 15 Temmuz 1921'de ise kadın ve erkeklerden oluşan yaklaşık 250 öğretmenin katılımıyla bir Maarif Kongresi düzenlenmiştir²². Kongrenin açılışında konuşan Mustafa Kemal; eğitimdeki yanlışlıkların ulusun gerilemesine neden olduğunu belirterek millî müfredata vurgu yapmıştır²³. Eğitim alanındaki çalışmalar Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da hızla devam etmiştir. 7 Mart 1924 tarihinde yedi maddeden oluşan Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkartılmıştır. Kanun maddeleri gereğince Türkiye'deki tüm eğitim kurumları (şeriye, evkaf ve özel vakıflara bağlı medrese ve mektepler) Maarif Vekâletine bağlanmıştır²⁴. 1924

22 Yahya Akyüz, **Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 100 M.S. 2009**, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2009, s.289-293.

23 Erol Kapluhan, "1921 Maarif Kongresi'nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C IV, S 8, s.128.

24 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, **Cumhuriyet Arşivi**, Genel, 07.03.1924 / 60 – 300 – 3.

Anayasası, madde 87'ye göre ise kadın erkek bütün Türklerin ilköğretime gitmesi ödev olarak addedilmiştir²⁵. Ayrıca ilköğretimin devlet okullarında parasız olarak okutulması kanunlaştırılmıştır²⁶. Cumhuriyetle birlikte hem eğitimin geliştirilmesi hem de devletin fikirlerini memleketin en ücra yerlerine ulaştırmak amacıyla okul binalarının inşası hız kazanmıştır. 1924 tarihli Köy Kanunu'nun 13/15²⁷ maddesi gereğince köy okullarının inşası köy halkının zorunlu görevleri arasında yer almıştır²⁸. Binaların yapımına dair mevzuat ise 1926'da çıkarılan Maarif Teşkilatı Kanununa bağlanmıştır²⁹. Taşranın en ücra yerlerinde bile bir okul inşa edilirken Maarif Vekilliğinin izni ve idarisine başvurulmuştur. Vekâlet bünyesinde kurulan İnşaat Dairesi, modern ve millî bir çizgide durarak ne Osmanlı ne de Batı'ya yönelmiştir. Yeni kurulan genç Cumhuriyet bir ulusu yeniden inşa etmek, kendini tanıtmak ve anlatmak üzere ülkenin dört bir köşesine ulaşmayı hedeflemiştir. Bunun için ilk olarak rejime bağlı köy enstitüleri açılmıştır³⁰. Taşranın birçok yerinde eğitim okulları bulunmaması sebebiyle enstitülerden mezun olan öğretmenlerin hem barınmak hem de eğitim faaliyetlerini yürütmek için eğitim okulları açılmıştır. Taşrada açılan bu okullarda hem rejimin ideolojileri anlatılmış hem de ülkeyi muasır seviyesine yükseltmek için eğitimler verilmiştir.

Köylere yönelmenin altında yatan sebepler arasında ülkenin ana gelir kaynağı olan tarımsal faaliyetler ile 1930'lu yıllarda ülke nüfusunun yaklaşık %80'inin

25 T.C. 1964 Yasası Md. 54'de: "İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için mecburîdir ve Devlet okullarında parasızdır" ibaresinden artık ilköğretimin zorunlu olduğu belirtilmiştir; **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1964, Md. 54.

26 **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1924, Md. 87.

27 T.C. 1924 Tarihli Köy Kanunu'nun 13. Maddesinin 15. Fıkrasında; "Köyde maarif idarelerinin vereceği örneğe göre bir mektep yapmak (yeniden yapılacak ise köyün en havadar bir tarafına yapılacak ve mektebin herhalde bir bahçesi bulunacaktır.)" yazmaktadır.

28 **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası**, 1924, Md. 13/15 (18.03.1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu, RG. 07.04.1924/68).

29 T.C. 1926 Tarihli Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un 24. Maddesinde; "Türkiye'de yapılacak resmi mektep binaları, kütüphaneler ve müzeler ancak Maarif vekâletinin hazırladığı projeler dairesinde yapılır" denmektedir.

30 Ayrıntılı bilgi için bk.: Anonim, "Köy Enstitüleri Kanunu", **T.C. Resmi Gazete**, 22 Nisan 1940, S 4491, Kanun No: 3803; Mehmet Özel, **Köy Enstitüleri**, Kültür Bakanlığı; Köy Enstitüsünün geniş tahlili için bk.: Esra Gündoğan Baldık, Sultan Murat Topçu, "Sivas – Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü Yerleşkesi", **International Journal of Social and Humanities Sciences Research**, C XI, S 112, s.1923-1938.

köylerde yaşaması yatmaktadır³¹. Bu yüzden köyleri birer fabrikaya çevirmeyi hedefleyen Genç Cumhuriyet, yatırımını eğitim üzerinden planlayarak köylerdeki ekonomik³² ve iktisadi potansiyelini artırmak istemiştir. Zira Atatürk, 1 Mart 1922 yılında üçüncü toplanma yılını açarken köylerdeki eğitimin önemi-ne değinerek şu sözleri söylemiştir:

“Efendiler! Asırlardan beri milletimizi idare eden hükûmetler tâmin-i maarif arzusunu izhar edegelmişlerdir. Ancak bu arzularına vusul için garkı ve garbı taklitten kurtulamadıklarından netice milletin cehilden kurtulamamasına müncer olmuştur. Bu hazin hakikat karşısında, bizim takibe mecbur olduğumuz maarif siyasetimizin hututu esasiyesi şöyle olmalıdır: Demiştik ki; bu memleketin sahib-i aslisi ve heyeti içtimai-yimizin unsur-u esasisi köylüdür, işte bu köylüdür ki bugüne kadar nur-u maariften mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh; bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli evvelâ mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten içtinaben, bu fikrimi bir kaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki alelittlak umum köylüye **okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafi, tarihî, dinî ve ahlâkî malûmat vermek ve âmal-i erbaayı (dört işlem)** öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir”³³.

Atatürk’ün sözlerinden de anlaşılacağı üzere o, köylünün modernleşme ve teknik becerilerin yanı sıra köylünün daha entelektüel, bilimsel ve ahlaki bir donanımına sahip olmasını ve müreffeh bir yaşam sürmesini arzulamıştır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Birinci Ulusal Mimarlık akımının etkisiyle Osmanlı’nın Neo-Klasik akımı Mimar Kemalettin öncülüğünde belli bir süre devam etmiştir³⁴. Bu akımın etkileri kendini daha çok şehir merkezlerinde

31 Çiğdem Erdem, “Cumhuriyet Yönetiminin 1930’lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte ‘Dönüşüm’ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak “Köy Eğitim Kursları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C X, S 3, s.192.

32 Ayrıntılı bilgi için bkz: Fatih Tuğluoğlu, Tunç Tuncay, “1926 İlkmekekte Müfredatı ve Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Ekonomik Hedefleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXVI, S 76, s.55-98.

33 **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III**, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Divan Yayıncılık, Ankara 2006, s.241.

34 Sibel Bozdoğan, **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye’sinde Mimari Kültür**, çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul 2002, s.54.

göstermiştir. Daha sonra bu akımın yerini 1927'lerden 1940'lara kadar batı etkisinde yabancı mimarların ülkede inşa ettikleri yapı ve plan tasarımları almıştır³⁵. Bu durum Türk mimarlarının arka planda kalmalarına neden olmuştur. Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı mimarlar; Clemens Holzmmeister (1886-1983), Ernst Arnold Egli (1893-1974), Bruno Taut³⁶ (1880-1938) Margarate Schütte Lihotzky (1897-200)'dir. 1940-1950'li yıllarda ise artık Cumhuriyet'in kendi temellerini yansıtan İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi akımının etkisiyle farklı plan tasarımlarına gidilmiştir. Bu dönemin alt yapısını oluşturan temel etmenler arasında savaşların sona ermesi, millîlik kavramının tekrar canlanması ve Cumhuriyet'in demokratikleşme sürecine girmesi etkili olmuştur. Ulusal mimarlar artık ülkede nitelikli projelere imza atarak yabancı mimarların yerini almıştır. Mimarlar, modern yapım tekniklerini geleneksel mimariyle sentezleyerek eklektik bir mimari anlayış sergilemişlerdir³⁷. Buna örnek olarak bir mimar kimliğiyle dönemin koşullarını etkili biçimde değerlendiren Sedat Hakkı Eldem'i gösterebiliriz.

Millîlik ilkesine uygun modern, işlevsel ve sade cephe tasarımlarıyla yeni bir kimlik oluşumunu hedefleyen dönemin yöneticileri taşrada inşa edilecek projeler üretmişlerdir. Bu projelerden en erken tarihli 1933'de yayınlanan "İlkmektep Plânları Albümü"dür³⁸. Albümün hazırlanmasında yurt dışından ülkeye davet edilen Mimar E. A. Egli'nin etkisi büyüktür. Maarif Vekâletine danışman sıfatıyla gelen Egli, Anadolu'yu karış karış gezerek tip projenin vücuda getirilmesinde etkin rol oynamıştır³⁹. Albümün girişinde; köy okullarının kurulacağı topoğrafya özellikleri, cephe tayini, temel durumu, malzemenin cinsi, ısıtma sistemi, pencerelerin biçimi, dam ve beşik örtü çatıları hakkında

35 Eylül Ayda Türker, Ahmet Mete Tapan, "20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı'nın Ulusal ve Uluslararası Düzeydeki Politik Değişimler Bağlamında İncelenmesi", **İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi**, C 2, S 2, Nisan 2022, s. 100-101.

36 Yabancı mimarların Türkiye'deki faaliyetleri için bk; Leyla Alpagut, **Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Ankara'daki Eğitim Yapıları**, Hacettepe Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005, s.131-144; Leyla Alpagut, "Üretken Bir Mimar ve Ankara'da Modern Bir Bina: Bruno Taut ve Atatürk Lisesi", **Sanat Tarihi Dergisi**, C 27, S 1, s.135-161.

37 Türker, Tapan, a.g.m., s. 101-104.

38 Anonim, **İlkmektep Plânları Albümü**, Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi, Ankara 1933.

39 Murat Erdal Dere, Murat Oral, "Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlkmektep Planları ve Eğitimin Önemi", **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C XXI, S 47, s.266.

kısa açıklamalarla teknik bilgi verilmiştir. Albümün içeriğinde ise taş, kerpiç ve ahşap malzemeden “Bir Sınıflı Köy Mektebi”, “Üç Sınıflı Köy Mektebi”, “Üç Sınıflı Bir Dersanede Köy Mektebi”, “Beş Sınıflı Üç Dersanede Köy Mektebi” planları 1/100 ölçekte çizilmiştir. Projede öğretmen odası, alet odası, sofa, koridor ve sınıfların yerleri plan üzerine yazılarak belirtilmiştir. Ayrıca okulun cepheleri ve çatı planları detaylarıyla verilmiştir. Yine taş, kerpiç ve ahşap malzemeden evli ve bekâr muallim ev planları ile müstakil hela planı çıkarılmıştır. Muallim evlerinin planında; medhal bölümü, oturma odası, yatak odası, mutfak, kiler ve helaya yer verilmiştir. Ev planları hemen hemen aynı ölçülerde olup ortalama 90 m² içerisine sığdırılmıştır. Evli ve bekâr muallim evleri giriş ve helanın farklı yerlere konumlandırılmasıyla birbirinden ayrılmıştır.

Taşrada inşa edilmek üzere hazırlanan diğer bir proje, Köy Öğretmenleri Kanunu’na istinaden hazırlanan 1937 tarihli tip-projedir⁴⁰. Proje, tek bina içerisinde bir sınıf ve lojman bölümünden oluşmaktadır. Okul ve lojman girişleri farklı cephelerden verilmesine karşın bu iki birim arasında geçişi sağlayan öğretmen odası yer almaktadır. Bu plan daha sonra uygulanacak olan projelere de örnek teşkil etmektedir. Aynı planın gelişmiş varyasyonunu 1938 tarihinde Margarate Schütte Lihotzky’nin⁴¹ köy okulları için 7 ayrı tipte tasarladığı planda görebilmekteyiz⁴². Lihotzky’nin 3. tip tasarımında öğretmen evi de yer almaktadır. Bu tipin genişletilmesiyle öğretmen evi, iki sınıflı bir okul, muhtar odası, vestiyer, müze ve alet odası eklenerek 4, 5 ve 6. tipler ortaya çıkmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde tasarlanan dördüncü tip proje, yarışma yoluyla düzenlenmiştir. Köy Enstitüleri mezunlarının çalışacakları köylerde yaptırılacak okul binaları planları yarışması 16 Aralık 1940 tarihli Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisinde duyurulmuştur⁴³. Ayrıca köy okullarının tasarımında

40 Fatma Nurşen Kul, “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları”, **Mimarlık Dergisi**, S 360. URL: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=374&RecID=2862>

41 Margarate Schütte Lihotzky, 1938’de mimar kocasıyla birlikte Güzel Sanatlar Akademisi’nde ders vermek ve Maarif Vekilliği için okul projeleri hazırlamak üzere İstanbul’a davet edildi. Ayrıntılı bilgi için bk.; Arnold Reisman, **Nazizmden Kaçanlar ve Atatürk’ün Vizyonu**, Çev: Gül Çağalı Güven, 2. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

42 Salih Birtan Karain, “Margarete Schütte-Lihotzky ve Türkiye’deki Yapıları”, **Mimarlık Dergisi**, C XCVI, S 270, s.10.

43 Anonim, “Şartnameler: Köy Enstitüleri Mezunlarının Çalışacakları Köylerde Yaptırılacak Okul Binalarının Planlarına Ait Müsabaka Şartnamesi”, **Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi**, 16 Birincicanun (Aralık), C III, S 100, s.79-80.

dikkat edilecek hususlar şartnamede belirtilmiştir. Bu şartnamenin 2. maddesine göre köylerde inşa edilecek okullar; “Soğuk, mutedil ve sıcak iklim bölgelerine göre üç tipte projelendirilecektir. 50 öğrencinin okuyabileceği bir sınıf, 10 öğrencinin ağaç ve ya demir işlerini yapabilmesi için atölye, öğrencinin palto ve şapkasını asmak için bir vestiyer, öğretmenlerin kalması için iki oda, bir mutfak, bir hela ve banyo, okul ve öğretmen evinin ihtiyacına yetecek kadar odunluk bulunacaktır. Ayrıca okul, atölye ve öğretmen evi girişlerinin birbirinden bağımsız olması” şartı koşulmuştur. Şartnamenin 8’inci maddesinde “dereceyi kazanan mimarların isimleri tatbik olunan yerlerde binaların üstüne yazılacaktır” ibaresi yer almaktadır. Maarif Vekilliğince açılan yarışmayı, 13 Nisan 1941 tarihinde Yüksek Mimar Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar kazanmıştır⁴⁴. Mimarların yaptığı projeler tüm yurttan bulmuştur.

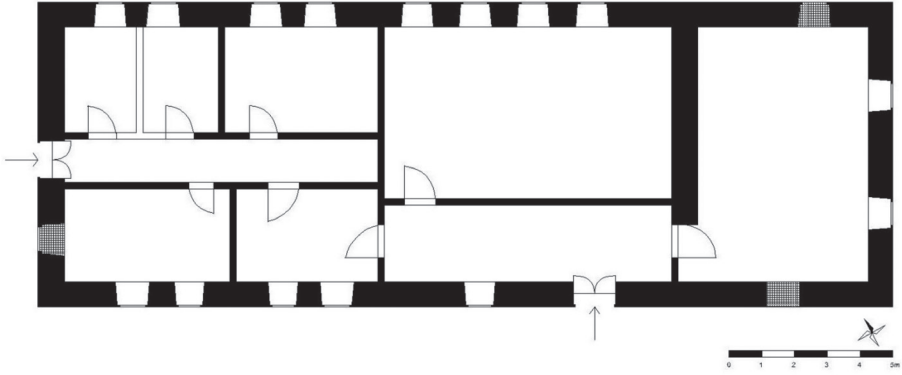
Makalenin konusunu oluşturan lojmanlı eğitim yapıları yabancı mimarlar ve İkinci Ulusal Mimarlık akımının etkisinde olduğu dönem içerisinde Ardahan’da inşa edilmiş Cumhuriyet ideolojisini yerel üslupta yansıtan önemli eserlerdir.

II. Lojmanlı Köy Okulları

II.1. Posof Asmakonak Köyü İlkokul Binası

Asmakonak Köyü İlkokul Binası, Ardahan’ın Posof İlçesi Asmakonak Köyü’nde (K-41.486628, D-42.726117) 101 ada 157 parsel üzerine inşa edilmiştir. Giriş kapısı üzerinde bulunan inşa kitabesine göre 1938 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Okul, kuzeydoğu-güneybatı yönde dikdörtgen planlı, tek katlı, lojmanlı ve iki sınıflıdır (**Çizim 1**). Yapı, farklı işlevlere sahip sınıf ve lojmanıyla tek kütle içerisinde değerlendirilmiştir. Kuzeydoğusuna sınıflar, güneybatısına lojman konumlandırılmıştır. Taşımali eğitimin başlamasıyla birlikte işlevini yitiren okul günümüzde atıl vaziyettedir.

44 Anonim, “Köy Okulları Proje Müsabakası”, *Arkitekt Dergisi*, C 1941, S 1941, s.12-23.

Çizim 1: Posof Asmakonak Köyü İlkokul Binası Planı (B. Karacabey 2024).

Yapının cepheleri oldukça yalın bir tasarıma sahiptir (**Fotoğraf 1-2**). Kuzeybatı cephede biri sonradan kapatılmış iki kapı ile düşey dikdörtgen formlu 2+2+1'lik düzende beş pencere bulunmaktadır. Aynı formda kuzeydoğuda iki, güneydoğuda biri sonradan kapatılmış dokuz pencere açıklığı yer almaktadır. Güneybatı cephede ise bir kapı ve bir pencere bulunurken pencere açıklığı sonradan kapatılmıştır.

Kuzeydoğu cepheden açılan lentolu kapıdan okulun koridoruna girilmektedir. Koridor, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde dikdörtgen plandadır. Kapının solundan açılan pencere ile bu mekân aydınlatılmaktadır. Koridordan dersliklere ve lojmana geçiş sağlanmaktadır. Bu mekânın sağında birinci derslik, karşısında ikinci derslik solunda ise lojmanla derslikler arasında geçişi sağlayan öğretmen odası oda yer almaktadır. Hem geçiş hem de oda olarak tasarlanan bu birim okulla lojman arasında organik bağ oluşturmuştur. Birinci dersliği şevli formda iki pencere, ikinci dersliği ise yine aynı formda dört pencere aydınlatmaktadır. İkinci dersliğin dışı açılan beden duvarında kısmi yıkılmalar söz konusudur. Sınıfların zemininde ve tavanında ahşap doğramalar kullanılmıştır. Duvarları ise kireç ağırlıklı harçla sıvalıdır (**Fotoğraf 3**).

Lojman, okulun güneybatısına bitişik nizamda inşa edilmiştir. Üç odası ve bir de öğretmen odası bulunmaktadır. Giriş, güneybatı cepheden lentolu bir kapıyla ortada bulunan koridora açılmaktadır. Koridorun iki yanında dikdörtgen planlı ikişer oda yer almaktadır. Bu mekânlar, düşey dikdörtgen formda şevli pencerelerle dışarı açılım sağlamaktadır. Koridorun sağındaki birinci odanın güneybatısında bir pencere olduğu fakat daha sonra kapatıldığı dilatasyondan anlaşılmaktadır. Bu odanın bitişiğindeki diğer mekân ise dersliklerle bağlantı-

ARDAHAN'DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN LOJMANLI KÖY OKULLARI

lıdır. Koridorun solundaki ikinci oda, aslında tek mekân iken sonradan araya duvar örülmek suretiyle iki küçük birime dönüştürülmüştür. Bu durum diğer oda ve pencere tasarımlarından hareketle net bir şekilde kendini ifade etmektedir. Bitişigindeki üçüncü odanın tasarım ve planı diğer odalarla benzer özellikler sergilemektedir.

Okulun inşasında taş, ahşap, kerpiç, tuğla ve günümüz özelliklerini yansıtan beton harç kullanılmıştır. Beden duvarlarının inşasında taş malzeme kullanılırken zemin döşemesi, tavan ve çatı iskeletinde ahşap tercih edilmiştir. Derslik ve lojmanın duvar bölmeleri hımiş⁴⁵ tekniğinde ahşap arası kerpiçle doldurulmuştur. İki yana eğimli kırma çatı, saç malzemeyle kaplanmıştır. Kapı ve pencereler ahşap doğrama iken pencereler günümüzde plastik doğrama malzemeyle yenilenmiştir. Baca çıkışları tuğladandır. Binanın dışı kesme taş arası derz dolgudur. İç mekândaki bölme duvarlar ise sıvalı ve boyalıdır.

Fotoğraf 1: Asmakonak Köyü İlkokul Binası Kuzey Cepheden Görünümü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 2: Asmakonak Köyü İlkokul Binası Doğu Cepheden Görünümü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 3: Asmakonak Köyü İlkokul Binası Sırtı (B. Karacabey 2023).

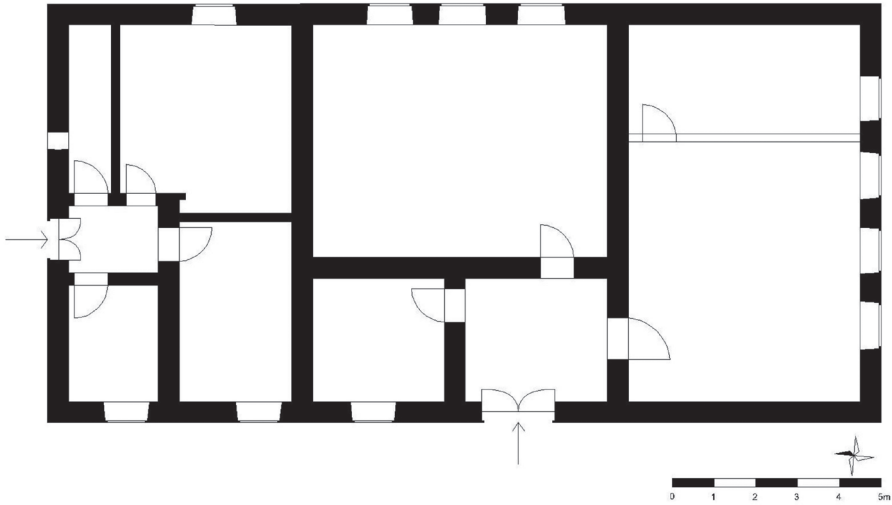
Fotoğraf 4: Asmakonak Köyü İlkokul Binası İnşa Kitabesi (B. Karacabey 2023).

45 Hımiş: Ağaç çatıkların arasına kerpiç doldurularak yapılmış duvar veya bina (TDK).

Giriş kapısının üzerinde kazıma tekniğinde tarih kitabesi yer almaktadır (**Fotoğraf 4**). Kitabenin sol tarafı üçgen kartuşla belirtilirken sağ tarafı boş bırakılmıştır. Ortasında kalın harflerle; “TC” altında ise “8.1.938” tarihi yazmaktadır.

II.2. Hanak Börk Köyü İlkokul Binası (Börk Eğitim Okulu)

Börk Eğitim Okulu, Ardahan’ın Hanak ilçesi Börk Köyü’nde (K-41.205135, D-42.965460) 112 ada 33 parsel üzerine inşa edilmiştir. İnşa kitabesine göre 1939 yılında, Mülteli Musa ve İsrail isimli ustalara yaptırılmıştır. Okul, kuzey-güney yönde dikdörtgen planlı, tek katlı, lojmanlı ve iki sınıflıdır (**Çizim 2**). Lojman ve okul tek bakiye içerisinde değerlendirilmiştir. Yapının kuzeyine lojman, batısına ise sınıflar konumlandırılmıştır. Günümüzde atıl durumda olan yapının lojmanı oldukça bakımsız durumdadır.

Çizim 2: Hanak Börk Köyü İlkokul Binası Planı (B. Karacabey 2024).

Kapı ve pencere söveleri ile yapı köşelerindeki bosajlı çıkmalar cephelere derinlik kazandırmıştır. Kuzey cephede lojman, batı cephede ise okul kapısı cepheleri hareketlendiren unsurlardır. Batı cephede üç, doğu ve güney cephede dikey dikdörtgen formlu dörder pencere bulunmaktadır (**Fotoğraf 5-6**). Kuzey cephede ise bir üstlük pencere yer almaktadır.

Okula batı cepheden açılan lentolu bir kapıyla giriş sağlanmaktadır. Girişin önünde diğer mekânlara geçişi sağlayan kare planda bir sofa yer almaktadır.

Sofanın güneybatı köşesine çağ⁴⁶ adı verilen el yıkama yeri yapılmıştır. Sofanın solundan kare planlı öğretmen odasına geçilmektedir. Bu mekân, batısından açılan bir pencereyle aydınlatılmaktadır. İki sınıftan birincisi, kuzey-güney yönde kareye yakın dikdörtgen planda olup girişle aynı aks üzerindedir (**Fotoğraf 7**). Sınıf, doğu duvarından açılan şevli üç pencereyle aydınlatılmaktadır. Sofanın sağından ise diğer sınıfa giriş sağlanmaktadır. Bu sınıf doğu-batı ekseninde dikdörtgen planlı olup okulun güney cephesini boydan boy kaplamaktadır. Batı duvarındaki dört şevli pencereyle dışa açılım sağlamaktadır. Sınıfın doğusuna sonradan bir duvar örülerek küçük bir birim meydana getirilmiştir.

Lojmana, kuzey cephenin merkezinden açılan lentolu kapı açıklığından girilmektedir. Buradan da sofaya geçilmektedir. Lojmana ait iki oda, bir mutfak ve ıslak mekân sofa etrafında şekillenmiştir. Tüm mekânların kapıları buraya açılmaktadır. Islak mekân ve bitişiğinde mutfak (**Fotoğraf 8**), sofanın doğusundadır. Banyo ve tuvaleti kuzeyinden açılan bir üstlük pencere, mutfağı ise doğusundan açılan şevli pencere aydınlatmaktadır. Mutfağın batı duvarı niş şeklinde içeri girmektedir. Burası erzakların muhafaza edildiği bölüm olarak değerlendirilmiştir. Sofanın batısından açılan bir kapıyla küçük hacimli yatak odasına geçilmektedir. Yatak odasının şevli penceresi batı duvarındadır. Oturma odasına, giriş ile aynı eksen üzerinde bulunan kapıdan geçilmektedir. Burası doğu-batı yönde dikdörtgen planlı olup batısından açılan şevli bir pencere ile aydınlatılmaktadır.

Fotoğraf 5: Bork Köyü İlkokul Binası Batı Cepheden Görünümü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 6: Bork Köyü İlkokul Binası Güneybatıdan Görünüm (B. Karacabey 2023).

46 Çağ-Çağlık; Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde el, yüz, ayak yıkamak ya da banyo yapmak için mekânın bir köşesine zeminden hafif yüksekte yapılan ve su giderinin olduğu bölüme verilen isimdir. Çağlarda genellikle taşıma su kullanılır. Çağ kelimesi TDK'de, "Çağ-Çağlık" olarak isimlendirilmiştir.

Fotoğraf 7: Bork Köyü İlkokul Binası Sınıfı (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 8: Bork Köyü İlkokul Binası Lojmanının Mutfağı (B. Karacabey 2023).

Yapının beden duvarlarında kesme taş malzeme kullanılmıştır. İç bölme duvarları sıvalı ve boyalıdır. Yapının ahşap tavanı 1994’de kaldırılmış ve yerine beton atılmak suretiyle düz tavana dönüştürülmüştür. Okulun bu tarihte kapsamlı bir onarım geçirdiği, beden duvarlarının üstüne atılan beton kirişlerden anlaşılmaktadır. Ahşap doğrama pencereler günümüzde plastik doğrama pencereler ile yenilenmiştir. İki yana eğimli kırma çatının üzeri saç malzemeyle kaplanmıştır.

Fotoğraf 9: Bork Köyü İlkokul Binası Kitabenin Konumu (B. Karacabey 2023).

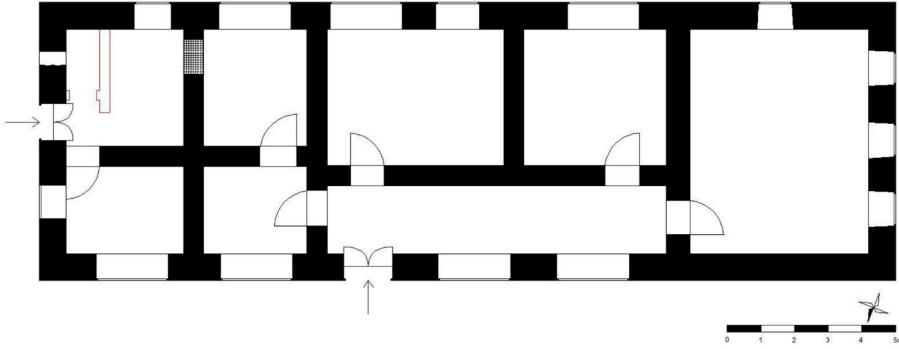
Fotoğraf 10: Bork Köyü İlkokul Binası İnşa Kitabesi (B. Karacabey 2023).

Okul kitabesi giriş kapısı lentosunun üzerinde yer alması gerekirken batı cephenin sol alt köşesindedir (**Fotoğraf 9**). Kitabenin işlendiği taş, okul kapısının genişliğiyle aynı ölçülere sahiptir. Esasında kitabenin giriş kapısı üzerinde olduğu fakat 1994 tarihindeki onarımda kaldırıldığı ve daha sonra yapının bir köşesine eklendiği düşünülmektedir. Kitabe metni üç panoya ayrılmıştır. Soldan sağa ilk iki pano kare, üçüncü pano ise yarı dairesel formdadır. İlk panonun üzeri sıvalı olduğu için burada bezeme ya da bir yazının varlığı tespit edilememiştir. Fakat bitişiğindeki ikinci panoda kabartma tekniğinde “Bork

Eğitmen Okulu” yazmaktadır. Yarı dairesel formlu üçüncü panoda ise yine kabartma tekniğinde daire çemberi içerisine Mülteli Musa-İsrafil” yazısı ile daire merkezindeki boşluğa “939-6” tarihi yazılmıştır (**Fotoğraf 10**).

II.3. Hanak Çayağzı Köyü İlkokul Binası (Oragaz Eğitim Okulu)

Oragaz Eğitim Okulu, Ardahan’ın Hanak ilçesi Çayağzı Köyü’nde (K-41.193127, D-42.850258) 120 ada 11 parsel üzerine inşa edilmiştir. İnşa kitabesinden hareketle 1939 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Okul, doğu-batı yönde dikdörtgen planlı, tek katlı, lojmanlı ve üç sınıflıdır (**Çizim 3**). Lojman ve okul tek bakiye içerisinde değerlendirilmiştir. Yapının batısına lojman, doğusuna ise sınıflar konumlandırılmıştır. Günümüzde lojman bölümü köy fırını olarak işlevlendirilirken okul bölümü atıl bırakılmıştır.

Çizim 3: Hanak Çayağzı Köyü İlkokul Binası Planı (B. Karacabey 2024).

Yapının cephelerini kapı ve pencereler hareketlendirmektedir. Kapı ve pencere söveleri ile bina köşelerindeki bosajlı çıkmalar yapıya derinlik katmıştır. Bakiyenin ana cephesi kuzey yöndedir. Burada okulun giriş kapısı ile iki yanında yatay dikdörtgen formlu ikişer penceresi bulunmaktadır. Batı cephedeki üç pencere dikey dikdörtgen formundadır. Güney cephede üçü yatay, üçü dikey dikdörtgen formunda pencere yer almaktadır. Lojman kapısı ile kapının solunda bir üstlük, sağında dikey dikdörtgen formlu pencere, doğu cepheye hareketlilik katmıştır (**Fotoğraf 11-12**).

Fotoğraf 11: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Kuzeydoğudan Görünümü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 12: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Güneybatıdan Görünümü (B. Karacabey 2023).

Bakiyenin okul bölümü iki oda, üç sınıf ve koridordan oluşmaktadır. Okula batı cepheden açılan lentolu bir kapıyla giriş sağlanmaktadır. Girişin önünde diğer mekânlara geçişi sağlayan doğu-batı doğrultuda koridor yer almaktadır (**Fotoğraf 13**). Koridorun solunda içerden birbirine geçişin sağlandığı iki oda bulunmaktadır. Koridordan geçilen ilk oda kare planlı olup diğerine göre daha küçük boyutlardadır. Kuzeyindeki yatay dikdörtgen formlu pence-re açıklığıyla aydınlatılmaktadır. Doğu duvarının sıvası üzerine Mustafa Kemal Atatürk'ün portresi işlenmiştir (**Fotoğraf 14**). Duvar üzerindeki sıvaların dökülmesiyle birlikte resmin sadece sağ alt bölümü ulaşabilmiştir. Burasının öğretmen odası olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Öğretmenler odasının güneyinden açılan bir kapıyla ikinci odaya geçiş sağlanmaktadır. Kuzey-güney yönde dikdörtgen planlı odanın güneyine açılan yatay dikdörtgen formlu bir penceresi ile doğu duvarının güneyine kaydırılmış bir kapı açıklığı bulunurken sonradan bu kapı açıklığı kapatılmıştır (**Fotoğraf 15**). Koridorun güneyindeki iki sınıf, koridorla aynı uzunluktadır. Sınıflardan ilki okul giriş kapısıyla aynı eksende olup doğu-batı yönde dikdörtgen plandadır. Yanındaki sınıf ise kare plana yakın ölçülerdedir. Güneyine açılan yatay dikdörtgen formlu pencere ile aydınlatılmaktadır. Koridorun sonundan üçüncü sınıfa geçilmektedir. Burası kuzey-güney eksende dikdörtgen planlı olup okulun batı cephesini boydan boya kaplamaktadır (**Fotoğraf 16**). Diğerlerine göre daha büyük ölçülerdeki sınıfın batı duvarında üç, güney duvarında ise bir pencere açıklığına yer verilmiştir.

ARDAHAN'DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN
LOJMANLI KÖY OKULLARI

Fotoğraf 13: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Koridoru (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 14: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Öğretmen Odası ve Atatürk Portresinden Detay (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 15: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Lojmana Geçilen Oda ve Kapatılan Kapısı (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 16: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Sınıfı (B. Karacabey 2023).

Lojman işlev değiştirdiği için günümüze özgün planıyla ulaşamamıştır. Fakat diğer lojman planlarından, duvar bölmelerindeki dilatasyonlardan, kapı ve pencerelerin konumlarından hareketle, oda, mutfak ve ıslak mekânın varlığından söz edilebilir. Lojmana, doğu cephenin merkezinden açılan lentolu kapı açıklığından girilmektedir (**Fotoğraf 17**). Oturma odası, lojmanın kuzeyindedir. Dışa açılım sağlayan pencerelerden batıdaki dikey, kuzeydeki yatay dikdörtgen formundadır. Lojmanın güneyinde, mutfak ve ıslak mekânların olduğu düşünülmektedir. Giriş kapısının güneyinden açılan küçük bir üstlük pencereden hareketle burasının ıslak mekân olduğu yanında ise bir mutfağın varlığından söz etmek mümkündür. Mutfak penceresi, dikey dikdörtgen formunda güney cepheden açılım sağlamaktadır (**Fotoğraf 18**). Doğu duvarının güneyine kaydırılmış kapısı okulla irtibatlandırılırken sonradan kapatılmıştır. Köy fırını olarak kullanılan lojman bölümüne taş fırın yapılmıştır.

Fotoğraf 17: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Lojman Cephesi (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 18: Çayağzı Köyü İlkokul Binası Lojmanı (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 19: Çayağzı Köyü İlkokul Binası İnşa Kitabesi (B. Karacabey 2023).

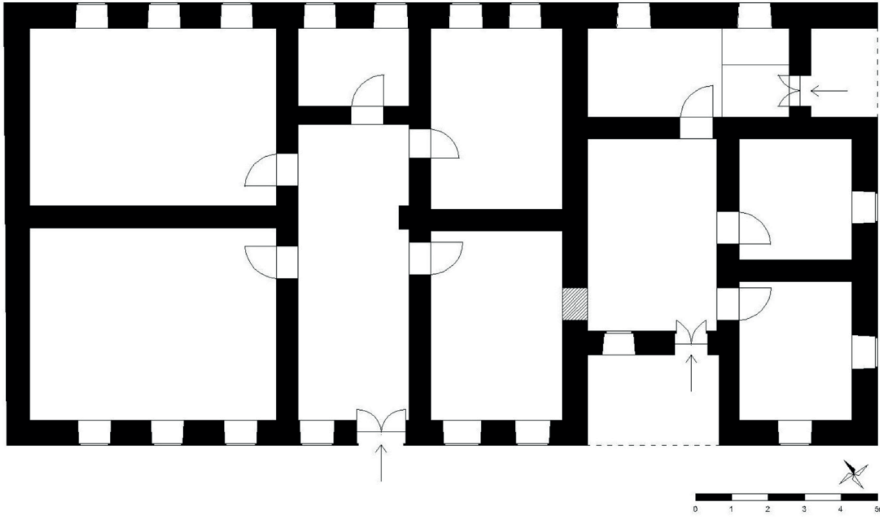
Yapı bakiyesinin köşeleri ile kapı ve pencere sövelerinde kesme taş, beden duvarlarında ise moloz taş malzeme kullanılmıştır. Cepheledeki taşların yüzeyi sıvasız olup araları derz dolguludur. İç duvarlar kireç harçla sıvalı ve üzeri boyalıdır. Sıva ve boylar aşırı derecede tahribata uğrayarak dökülmeler mevcuttur. Kapı ve pencereler günümüze ulaşamamıştır. Ahşap doğramalı düz tavanda yer yer çürümeler görülmektedir. İki yana eğimli kırma çatının üzeri saç malzemeyle kapatılmıştır. Lojman bölümünün girişine günümüz özelliklerini yansıtan demir kapı ile plastik doğramalı pencereler eklenmiştir. Tavanı ise özgününe yakın malzemeyle yenilenmiştir.

Oldukça yalın inşa edilen eğitim yapılarında bezeme unsuruna fazlaca yer verilmemiştir. Fakat bu okulun öğretmen odasında Mustafa Kemal Atatürk'e ait bir portre, duvara işlenmiş durumdadır. Sıva üzerine bezenen portrenin etrafı çerçeve içerisine alınmıştır. Çerçeve, iki farklı renkte bordürden oluşmaktadır. Dış bordür altın sarısı, iç bordür ise lacivert renktedir. Açık mavi zemin üzerine lacivertle resmin yapıldığı kalan boya izlerinden anlaşılmaktadır.

Okul kitabesi, giriş kapısı lentosuna kabartma tekniğinde işlenmiştir (**Fotoğraf 19**). Kitabe metni kartuş içerisine alınmıştır. Kitabenin üstünde birbirinin içinden geçen “TC” yazısı ile iki yanında yönleri yazıya bakan ok işaretleri yer almaktadır. Bunun altında ise iki satır yazı bulunmaktadır. Birinci satırda “ORAGAZ” ikinci satırda “EĞİTMEN OKULU” yazmaktadır. Kitabenin sağ alt köşesindeki “939” tarihi kartuş dışına yazılmıştır.

II.4. Çıldır Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası

Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası, Ardahan’ın Çıldır İlçesi Taşdeğirmen Köyü’nde (K-41.106585, D-43.117424) 101 ada 85 parsel üzerine inşa edilmiştir. Yapı üzerinde bulunan inşa kitabesine göre 1940-1949 yılları arasında yaptırıldığı düşünülmektedir. Okul, doğu-batı yönde dikdörtgen planlı, tek katlı, lojmanlı ve iki sınıflıdır (**Çizim 4**). Lojman ve okul tek bakiye içerisinde tasarlanmıştır. Yapının doğusuna lojman, batısına ise sınıflar konumlandırılmıştır. Yapı günümüzde atıl durumdadır.

Okulun cephelerini pencere, kapı ve eyvanlar hareketlendirmektedir. Bunun yanı sıra Cumhuriyet Dönemi’nin karakteristik mimarisini yansıtan kapı ve pencere kenarları ile cephe köşelerinde, duvar yüzeyinden şaşırtmalı formda dışa taşırılmış bosaajlar cepheye derinlik ve hareketlilik kazandırmıştır. Cepheye derinlik katan bir diğer uygulama ise lojmana geçişi sağlayan güney ve

doğu cephenin kuzeyine yerleştirilmiş eyvanlardır. Bu eyvanlar lojman girişini okuldan ayırmaktadır. Yapının batı cephesi sağır bırakılmıştır. Güney cephede düşey dikdörtgen formlu sekiz, kuzey cephede dokuz pencere, doğu cephede ise iki pencere bulunmaktadır (**Fotoğraf 20**).

Fotoğraf 20: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası Cepheden Görünüşü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 21: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası 1 Nolu Sınıf (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 22: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası 2 Nolu Sınıf (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 23: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası Öğretmen Odası (B. Karacabey 2023).

Okul bölümüne güney cepheden açılan lentolu kapıdan girilmektedir. Girişin önündeki koridor, kuzey-güney eksendedir. Koridorun solunda sınıflar, sağında daha küçük birimler halinde odalar, karşısında ise küçük bir malzeme deposu yer almaktadır. Girişin solundaki pencere koridoru aydınlatmaktadır. Sınıflar hemen hemen birbirine yakın ölçülerde simetrik biçimde yerleştirilmiştir. Girişin yanındaki birinci dersliğin zemini, günümüz özelliklerini yansıtan karolarla döşelidir. Tavanı ahşap kaplı olan dersliğin duvarları sıvalı ve boyalıdır. Güneyinde hafif şevli üç pencere ile dışarı açılım sağlamaktadır (**Fotoğraf 21**). İkinci derslikte birinci derslikle benzer özellikler sergilemektedir. Farklı olarak sadece dışa açılım sağlayan üç pencere, sınıfın kuzeyindedir (**Fotoğraf 22**). Bu mekânın aynı zamanda dönemin müfredatına uygun

biçimde şekillenen uygulamalı derslerin yapıldığı atölye olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Koridorun sağında yine sınıflarda olduğu gibi simetrik biçimde iki oda bulunmaktadır. Güneydeki odanın lojmana açılan bir kapısı bulunmaktadırken sonradan kapatıldığı anlaşılmaktadır (**Fotoğraf 23**). Burasının öğretmen odası olduğu düşünülmektedir. Bitişindeki diğer oda ise okulun uygulamalı derslerde kullanılmak üzere araç ve gereçlerin muhafaza edildiği⁴⁷ ya da dönemin okullarında açılması planlanan müze bölümü olarak değerlendirildiği düşünülmektedir. Fakat günümüzde bunu destekleyecek hiçbir belge ya da bilgi mevcut değildir.

Lojman, iki oda ve bir mutfaktan oluşmaktadır. Okulun doğu duvarı ile lojmanın batı duvarı müstereklerdir. Fakat girişleri aynı cepheden açılan farklı kapılarla sağlanmaktadır. Lojmanın ana girişi güney cepheden ikinci girişi ise doğu cephenin kuzeyindendir. Girişler cepheden geri çekilmek suretiyle üç tarafı ve üstü kapalı eyvan formundadır (**Fotoğraf 24**). Ana eyvandan hole lentolu bir kapıyla geçilmektedir. Holü, giriş kapısının solundaki pencere aydınlatmaktadır (**Fotoğraf 25**). Holün batı duvarından açılan bir kapıyla okula geçiş sağlanırken günümüzde bu kapı açıklığı kapatılarak okulla lojman arasındaki bağlantı kesilmiştir. Eyvan ve holün uzunluğunda yan yana iki oda yer almaktadır. Bu odalardan güneydeki oturma odası, kuzeydeki yatak odası olarak tasarlanmıştır. Oturma odası, yatak odasına göre daha büyüktür. Oturma odasının doğu ve güney duvarında dışarı açılım sağlayan dikey dikdörtgen formlu iki pencere yer almaktadır. Yatak odasının tek penceresi ise doğu duvardadır. Giriş kapısıyla aynı eksende olan mutfak evin kuzey tarafındadır. Burası ince uzun dikdörtgen plandadır. Mutfak iki üstlük pencereyle aydınlatılmaktadır. Mutfağın doğusundan dışarı açılan aynı genişlikte eyvanlı giriş vardır. Bu giriş daha sonraları kapatılarak mutfak içerisine banyo ve tuvalet eklenmiştir (**Fotoğraf 26**).

47 İlk mekteplerde bulunması gereken araç ve gereç listesi için bk.; Gönül Türkan Demir, “1928 Muallim Almanağı ve Dönemin Eğitim Anlayışı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXXVII, S 103, Mayıs 2021, s.158-165.

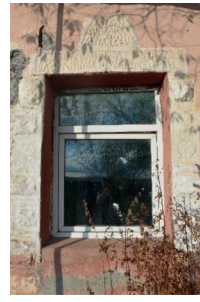
Fotoğraf 24: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası Lojman Girişi (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 25: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası Lojman Holü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 26: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası Lojman Mutfağına Eklenen Bölümler (B. Karacabey 2023).

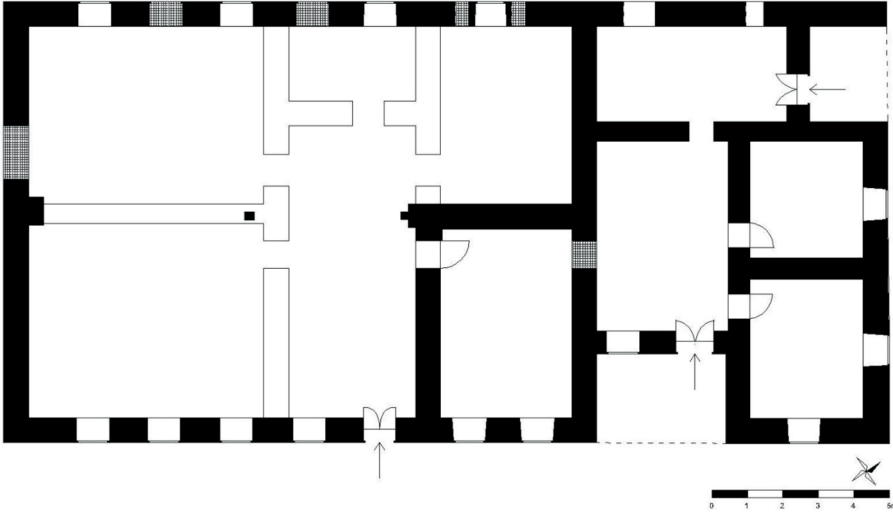
Fotoğraf 27: Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası Kitabesi (B. Karacabey 2023).

Yapı bakiyesinin ana inşaat malzemesi moloz taştır. Kapı ve pencere söveleri ile bakiyenin köşelerinde kesme taş kullanılmıştır. Ara bölme duvarlarda briket, zeminde karo, tavan döşemesinde ise ahşap malzeme tercih edilmiştir. Pencere ve kapılar ahşap doğramayken pencereler sonradan plastik doğramayla yenilenmiştir. İki yana eğimli kırma çatının üzeri saç malzemeye örtülmüştür. Yapı, içten ve dıştan kapı, pencere ve köşe bosajları hariç sıvalıdır. Sıvalarda yer yer dökülmeler mevcuttur.

Okul girişi kapısının sağındaki pencere lentosunda yapının kitabesi mevcuttur. Kitabede büyük harflerle kabartma tekniğinde “BAYKAL MAKAMA RIF K.M. ALİYAR ÇELİK YAŞASIN CUMHURİYET BAŞKANIMIZ İNÖNÜ İSMET USTA KAMİL YUSUF 94?” yazmaktadır (**Fotoğraf 27**). Kitabenin altındaki 94.. yazısının devamı okunamamakla birlikte aynı planda yapılan Çıldır Sazlısu Köyü İlkokulu’nda yazan “945” yazısından hareketle bu binanın 1940-1949 tarihleri arasında yapıldığını düşündürmektedir. Nitekim kitabede yer alan İsmet İnönü’ nünde dönemin cumhurbaşkanı olması inşa tarihini teyit eder niteliktedir.

II.5. Çıldır Sazlısu Köyü İlkokul Binası

Sazlısu Köyü İlkokul Binası, Ardahan'ın Çıldır ilçesi Sazlısu Köyü'nde (K: 41.106585, D:43.117424) 121 ada 1 parsel üzerine inşa edilmiştir. Yapı üzerinde bulunan inşa kitabesine göre 1945 yılında yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Okul, doğu-batı yönde dikdörtgen planlı, tek katlı, lojmanlı ve iki sınıflıdır (**Çizim 5**). Lojman ve okul tek bakiye içerisinde tasarlanmıştır. Yapının doğusuna lojman, batısına ise sınıflar konumlandırılmıştır. Hafif eğimli bir arazi üzerine kurulan binaya beş basamaklı bir merdivenle çıkılmaktadır. Çıldır Taşdeğirmen Köyü İlkokulu ile hemen hemen aynı plana sahiptir. Bina günümüzde işlevini değiştirerek köy konağı olarak hizmet vermektedir.

Çizim 5: Çıldır Sazlısu Köyü İlkokul Binası Planı (B. Karacabey 2024).

Binanın cephelerini kapı ve pencereler hareketlendirmektedir. Ayrıca kapı ve pencere söveleri ile yapı köşelerindeki bosajlı çıkmalar cepheye derinlik kazandırmıştır. Bu uygulama Cumhuriyet Devri mimarisinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Cepheye derinlik katan bir diğer uygulama ise lojmana geçişi sağlayan güney ve doğu cephenin kuzeyine yerleştirilmiş eyvanlardır. Bu eyvanlar okul ile lojmanı birbirinden ayırmaktadır. Yapının batı cephesinde kapı açıklığı yer alırken sonradan kapatılmıştır. Güney cephede düşey dikdörtgen formlu sekiz, kuzey cephede üçü küçük olmak üzere on, doğu cephede ise iki pencere bulunmaktadır (**Fotoğraf 28-31**).

Okula güney cepheden açılan lentolu kapıyla giriş sağlanmaktadır. Girişin sağında bir oda yer almaktadır. Bu odanın içinden lojmana açılan kapısı yer almaktayken günümüzde kapı açıklığı muhdes duvar örgüsüyle kapatılmıştır. Özgününde iki sınıflı, iki odalı ve bir depolu planda olması gereken eğitim yapısının iç duvarları kaldırılmak suretiyle tek mekân haline dönüştürülmüştür. Okulun özgün planından geriye sadece girişin sağındaki ilk oda kalabilmiştir. Ayrıca kuzeybatıda sınıfın dışarıyla bağlantısının sağlandığı geniş bir kapı açıklığı da kapatılmıştır. Kuzey duvarlarında ise iki üst iki alt pencere kapatılarak özgün mimarisinden uzaklaştırılmıştır. Okulun köy konağına dönüştürülmesiyle birlikte zemini fayans, duvarları alçı, tavanı ise asma tavan uygulamalarıyla yenilenmiştir. Pencere ve kapılar da günümüz özelliklerini yansıtan ergonomik malzemelerle değiştirilmiştir. Özgünlüğünü koruyan odanın duvarları ise ahşap lambri ile kapatılmıştır(Fotoğraf 32-33).

Fotoğraf 28: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Güney Cepheden Görünüşü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 29: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Kuzey Cepheden Görünüşü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 30: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Batı Cepheden Görünüşü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 31: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Doğu Cepheden Görünüşü (B. Karacabey 2023).

ARDAHAN'DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN
LOJMANLI KÖY OKULLARI

Fotoğraf 32: Sazlısu Köyü İlkokul Binası İçeriden Görünümü (Batıdan) (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 33: Sazlısu Köyü İlkokul Binası İçeriden Görünümü (Doğudan) (B. Karacabey 2023).

Okulun lojmanı günümüze özgünlüğü koruyarak ulaşabilmiştir. Fakat bu bölümün atıl kalması sebebiyle bakımsız kaldığı gözlemlenmektedir. Lojmana, güney cepheden açılan eyvandan girilmektedir (**Fotoğraf 34**). Eyvanın gerisinde oda ve mutfaka geçişi sağlayan hol yer almaktadır (**Fotoğraf 35**). Holün güneyinden açılan pencere bu mekânı aydınlatmaktadır. Lojmanla okulun arasında bağlantıyı sağlayan kapı açıklığı holün batı duvarındayken sonradan bu açıklık kapatılmıştır. Holün sağında yan yana iki oda yer almaktadır. Bunlardan birincisi oturma odası diğeri yatak odasıdır. Oturma odası güney ve batıda birer pencere ile dışarı açılım sağlamaktayken yatak odası sadece doğu cepheden açılan bir pencere ile aydınlatılmaktadır. Giriş kapısıyla aynı eksende olan mutfak evin kuzey tarafındadır. Burası ince uzun dikdörtgen plandadır. Mutfak iki üstlük pencereyle aydınlatılmaktadır. Mutfağın doğusundan dışarı açılan aynı genişlikte eyvanlı giriş vardır. Eyvanın önüne sonradan eklemeler yapılarak garaj yapılmıştır (**Fotoğraf 36**).

Fotoğraf 34: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Lojman Girişi (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 35: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Lojman Holü (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 36: Sazlısu Köyü İlkokul Binası Lojman Mutfağının Eyvanı (B. Karacabey 2023).

Fotoğraf 37: Sazlısu Köyü İlkokul İnşa Kitabesi (B. Karacabey 2023).

Yapı bakiyesinin temelinde, kapı ve pencere sövelerinde kesme taş, beden duvarlarında ise moloz taş malzeme kullanılmıştır. Bağlayıcı malzemeler kireç ve agregalardır. Kirecin aynı zamanda iç ve dış sıvalarda kullanıldığı bakiyenin lojman bölümünde tespit edilmiştir. Dersliklerin olduğu bölümün duvarlarında alçı, pencerelerinde plastik doğrama, girişte çelik kapı, zemininde fayans, tavanında ise asma tavan kullanılmak suretiyle yenilenmiştir. Lojmanın kapısı demir doğrama, iç kapılar ve tavanda ahşap doğrama kullanılmıştır. İki yana eğimli kırma çatının üzeri saç malzemeyle kapatılmıştır.

Okul girişi kapısının sağındaki pencere lentosunda yapının kitabesi mevcuttur. Kitabede büyük harflerle kabartma tekniğinde “1945 T - A. AH.” yazmaktadır (**Fotoğraf 37**). Okul girişi kapısının lentosunda başka bir kitabenin varlığı izlerden anlaşılmaktadır. Kitabe bölümü iki lentonun üst üste konmasıyla elde edilmiştir. Fakat burasının günümüzde alçıyla kapatıldığı görülebilmektedir. Alçının uygulanmadığı üst kısımlardan hareketle burada “Ay-Yıldız”lı bir motifin, altında ise yazı kitabesinin varlığı düşünülmektedir.

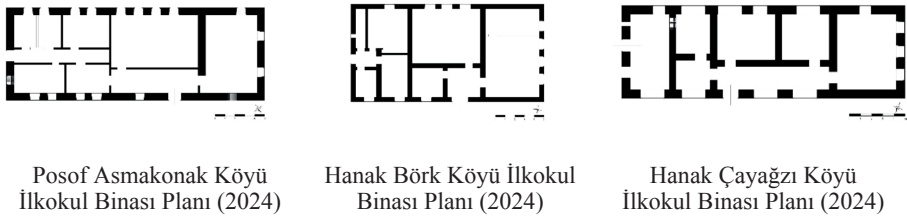
III. Lojmanlı Köy Okullarının Değerlendirilmesi

Cumhuriyet Dönemi’nde eğitim politikaları gereğince taşrada çok sayıda eğitim yapısı inşa edilmiştir. Bu eğitim yapıları inşa edilirken belli bir plan daire-si içerisinde değerlendirilmiştir. Taşranın en ücra yerlerinde bile bir okul inşa edilirken Maarif Vekilliğinin izni ve idarisine başvurulmuştur. Bu yüzden Erken Cumhuriyet Dönemi yapılarında belirli bir plandan söz etmek mümkündür. Ardahan’da incelenen eğitim yapıları da bu düzen içerisinde inşa edilmiştir.

ARDAHAN'DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN LOJMANLI KÖY OKULLARI

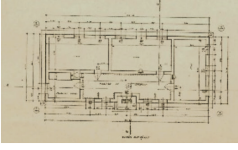
İncelenen eserler, iki farklı planda ele alınmıştır. Bunlardan en erken tarihlieleri Posof Asmakonak (1938), Hanak Börk (1939) ve Hanak Çayağzı (1939) köylerinde inşa edilen okullardır (**Tablo 1**). Bu okullar; 1933'de yayınlanan “İlkmektep Plân-ları Albümü” içerisinde “Taştan Üç Sınıflı Köy Mektebi” planıyla benzer özellikler sergilemektedir. Sınıfların konumu, koridor ve okulun ölçüleri hemen hemen bir birine yakındır. Fakat albüm içerisinde “Muallim Köy Evi” projesi okul bina-sından bağımsız olarak tasarlanırken, incelen yapılar lojmanlar okul binasına bitişik konumda inşa edilmiştir. Okul ve lojmanın tek bakiye içerisinde tasarlan-dığı plan tipi, Köy Eğitimcileri Kanunu'na istinaden taşrada inşa edilmek üzere çizilen 1937 tarihli projedir. İncelenen okullar iki derslikli olmasına karşın bu proje tek dersliklidir. İki derslikli, lojmanlı köy okulları projesini, 1938'de Lihotzky'nin tasarladığı 7 tip projeden 4,5, 6. tip planlarda görebilmekteyiz. Bu bilgilerden ha-reketle Posof Asmakonak (1938), Hanak Börk (1939) ve Hanak Çayağzı (1939) köylerinde inşa edilen okulların; kısa kenarları boyunca konumlandırılan sınıfın planı ile ilk mektep planlarına, lojmanlı oluşuyla 1937 tarihli tip-proje ve iki derslikli planıyla Lihotzky'nin tasarladığı 4. tip projesine benzemektedir (**Tablo 2**). Bu projelerle tasarlanıp Anadolu'nun farklı yerlerinde inşa edilen yapılara; Ürgüp Akköy (1938)⁴⁸ Kangal Yeşildere, Pınarbaşı Elmalı⁴⁹, Antalya Susuzşahap ve Ürünlü⁵⁰ köylerindeki okullar örnek gösterebilir.

211

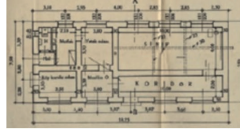

Tablo 1: 1933-1938 tarihleri arasındaki “tip-projeler” içerisinde değerlendirilen yapılar.

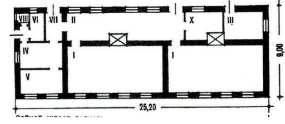
- 48 Ayşe Budak, **Ürgüp'te Erken Cumhuriyet Dönemi Okul Binaları (1923-1945)**, Kömen Yayınevi, Konya 2024, s.116-121.
- 49 Esra Gündoğan Baldık, **Tanzimat'tan 1950'ye Kadar Sivas'ta Eğitim Yapıları**, Erciyes Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2022, s.193-450.
- 50 Eyyup Doğan, **Kırsal Mimari Gelenekte Eğitim Yapıları: Akseki - İbradı Havzası Örneği**, Akdeniz Üniversitesi FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2022, s.59-67.

Taştan Üç sınıflı Köy
Mektep Planı (Maarif
Vekilliği'nden).

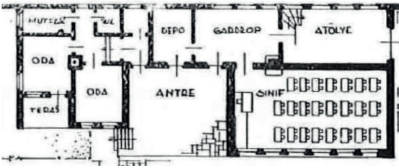
Köy Öğretmenleri Kanunu'na
istinaden hazırlanan 1937
tarihli Tip-Proje (Kul'dan)

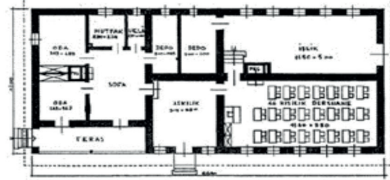
Margarate Schütte
Lihotzky'nin 4. Tip Projesi
(Karain'den)

Tablo 2: 1933-1938 tarihleri arasında tasarlanan “tip-projeler”.

Değerlendirilmeye alınan okulların ikinci plan tipinde; Çıldır Sazlısu (1945) ve Çıldır Taşdeğirmen (1945) köylerinde inşa edilen yapılar yer almaktadır (**Tablo 3**). Bu okullar, Köy Enstitüleri mezunlarının çalışacakları köylerde yaptırılacak okul binaları planları müsabakasında birinci olan Yüksek Mimar Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar'a ait tip projelerdir. Proje yarışması, Aralık 1940'da düzenlenmiş, Şubat 1941'de ise dereceye girenler belirlenmiştir. Mutlu ve Yapanar'ın projesi birinci seçildikten sonra soğuk, sıcak ve mutedil plan tipleriyle tüm yurttan uygulanmaya başlanmıştır. İncelenen yapılar, soğuk iklim bölgesi tipi projesiyle benzer özellikler sergilemektedir (**Tablo 4**). Tip proje içerisinde yer alan sınıf-atölye-lojman bölümleri ile bu bölümlere girişlerin müstakil oluşu aslında aynı planın ufak değişikliklerle Erken Cumhuriyet Dönemi Ardahan eğitim yapılarında da uygulandığının kanıtıdır.

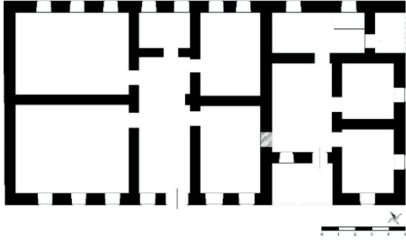
Köy Okulları Proje Müsabakası “Soğuk
İklim Tipi” Planı (Anonim).

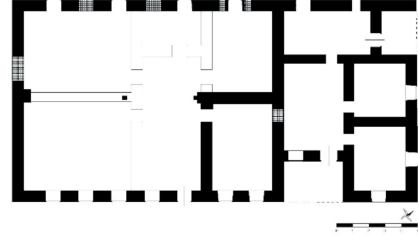
Mutlu ve Yapanar Tarafından Tasarlanan
Köy Okulu Soğuk İklim Bölgesi Tipi
Taslağı (Kul'dan)

Tablo 3: Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar'ın Soğuk İklim Bölgesi Okul Planı

ARDAHAN'DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN
LOJMANLI KÖY OKULLARI

Çıldır Taşdeğirmen Köyü İlkokul Binası
Planı (2024)

Çıldır Sazlısu Köyü İlkokul Binası Planı
(2024)

Tablo 4: Köy Okulları Proje Müsabakası “Soğuk İklim Tipi” Planı içerisinde değerlendirilen yapılar.

İncelenen yapılar arasında Hanak Börk Köyü İlkokul Binası hariç diğerlerinin hepsinde lojmanla okul binasına geçişin sağlandığı görülmektedir. Bu geçişlerin hepsi sonraki dönemlerde muhdes duvar örgüsüyle kapatılmıştır. Mutlu ve Yapanar’ın tasarladığı Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde inşa edilmiş lojmanlı köy okulları; Kars Azat⁵¹, Kayseri Nize (Güzelköy)⁵², İzmir Bergama İsmaili, Menemen Çavuşköy, Ödemiş Lübbey, Tire Ayaklıkırı, Tire Saruhanlı, Tire Yeniçiftlik⁵³, Sivas Kızılcakışla, Durdulu, Divriği Gürpınar, Gemerek Ekizce, Hafik Yarhisar, Hafik Tuzhisar, Yıldızeli Yavu⁵⁴, Antalya Akseki Akşahap, Güçlüköy, Minareli, Süleymaniye⁵⁵, Mersin Karayayla ve Çaltıbozkır⁵⁶ köylerinde inşa edilen eğitim yapılarıdır.

Binaların cephelerini düşey dikdörtgen formlu pencere ve kapılar hareketlendirmiştir. Posof Asmakonak ve Hanak Börk Köyü İlkokul binaları oldukça yalın bir cephe tasarımına sahipken⁵⁷ Hanak Çayağzı, Çıldır Taşdeğirmen ve

51 Muhammet Arslan vd., **Tarihi Kimliğiyle Kars Kenti-Kars İl Kültür Envanteri**, C 2, Palet Yayınları, Konya 2025, s.268-269.

52 Yıldırım Özbek, “Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1945) Kayseri’de Okul Yapıları”, **Belleten**, C LXXVII, S 278, s.295-296.

53 Fatma Nurşen Kul, “İzmir’de Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar Tarafından Tasarlanan Köy Okulları”, **Ege Mimarlık Dergisi**, C LXXVIII, s.31.

54 Gündoğan Baldık, **a.g.t.**, s.193-450.

55 Doğan, **a.g.t.**, s.30-63.

56 Özgehan Kavas, “Mersin’de Cumhuriyet Dönemi Köy Okulları”, **24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı (7 – 9 Ekim 2020)**, Editör: Enes Kavalçalan, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, Nevşehir 2021, s.344.

57 Cephe tasarımlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk.; Zeki Selâh, “Mektep Binalarında Estetik”, **Mimar**, S 8, Ağustos 1931, s.253-254.

Çıldır Sazlısu Köyü İlkokul binalarının cephe tasarımları Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi'nin karakteristik mimarisini yansıtan kapı ve pencere kenarları ile cephe köşelerinde duvar yüzeyinden şaşırtmalı formda dışa taşınmış bosajlar cepheye derinlik ve hareketlilik kazandırmıştır. Bu yönüyle Kars Azat⁵⁸, Boğazköy, Halefoğlu⁵⁹, Arpaçay Meydancık, Susuz Yolboyu⁶⁰, Balıkesir Konakpınarı⁶¹, Aksaray Lisesi⁶², Pınarbaşı Arıtmak⁶³ köylerindeki eğitim yapılarıyla benzerdir. Hanak Çayağzı Köyü İlkokul binası pencerelerinden bazılarının yatay formlu oluşu ve pencere lentolarındaki uygulamaları, Rusların belli bir dönem bölgede Baltık Mimari üslubunda inşa ettikleri yapılarla benzeşmektedir⁶⁴.

Ardahan'da eğitim yapıları inşa edilirken bölgenin sunduğu malzemelerden istifade edilmiştir. Beden duvarlarında kesme veyahut moloz taş, döşeme, tavan, kapı ve pencerelerde ahşap, çatılarda ise saç malzeme kullanılmıştır. Yapıların dış cepheleri çoğunlukla sıvasız bırakılırken içerden sıvalı ve boyalıdır. Posof Asmakonak Köyü İlkokulunun ara bölme duvarlarında diğer yapılardan farklı olarak hımış tekniği kullanılmıştır. Bu yönüyle Antalya Akseki'nin Minareli Köyü'ndeki ilkokul binasıyla benzer özellikler sergilemektedir⁶⁵.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapı inşa tarihlerinin başına “bin” eklenmeden yüzlük sayılarla verilmiştir. Posof Asmakonak Köyü-938, Hanak Börk Köyü-939, Hanak Çayağzı (Oragaz)-939, Çıldır Taşdeğirmen-93?, okulla-

58 Muhammet Arslan, Bekir Karacabey, Ahmet Şen, “Ortaçağdan Günümüze Kars ve İlçerindeki Türk Dönemi (20218 Yılı Çalışmaları)”, **37. Araştırma Sonuçları Toplantısı 17-21 Haziran 2019 Diyarbakır**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C 2, Ankara 2019, s.559.

59 Muhammet Arslan, Ahmet Şen, Bekir Karacabey, “Ortaçağdan Günümüze Kars ve İlçerindeki Türk Dönemi (20219-2020 Yılı Çalışmaları)”, **2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C 2, Ankara 2022, s.295.

60 Muhammet Arslan, Ahmet Şen, Bekir Karacabey, “Ortaçağdan Günümüze Kars ve İlçerindeki Türk Dönemi 2021 Yılı Çalışmaları”, **38. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs 2022 Denizli**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C 2, Ankara 2023, s.567-570.

61 Ahmet Yavuzylmaz, Emre Kolay, “Balıkesir İlkokulu ve Ortaokulu Binaları”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S 51, s.171.

62 Kübra Kılıç, Eyüp Polat, Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Aksaray İlinin Eğitim Sistemi ve Eğitim Yapıları (1703-1950), **Culture and Civilization**, S 6, s. 17.

63 Özbek, a.g.m., s.283.

64 Ayrıntılı Bilgi için bk: Hamza Gündoğdu, “XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S 18, s.79-99.

65 Doğan, a.g.t., s.100.

ARDAHAN’DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN
LOJMANLI KÖY OKULLARI

rının tarihleri binler basamağı olmaksızın verilmiştir. Çıldır Sazlısu Köyü okulunda tarih, 1945 olarak yazılmıştır. Ayrıca bu okulun kitabesinde A.AH. yazmaktadır. Kitabede geçen harflerin tam olarak neyi karşıladığı bilinmese de bu harflerin “16 Aralık 1940 tarihli Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisinde” Köy Enstitüleri mezunlarının çalışacakları köylerde yaptırılacak okul binaları yarışma şartnamenin 8.’inci maddesinde “Dereceyi kazanan mimarların isimleri tatbik olunan yerlerde binaların üstüne yazılacaktır” ibaresinden hareketle projede birinci olan Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar adlarının kısaltılarak yazılmış olması muhtemeldir.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemlerinde inşa edilen eğitim yapıları dönemin ihtiyacı yönelik tasarımlarıyla dikkat çekmektedir. Bu yapılar belirli kaide ve kurallar dizisi içerisinde gelişim göstermiştir. Dönemin eğitim politikaları tasarlanırken eğitimin yapılacağı binalar da göz ardı edilmemiştir. Ulus devlet bilinciyle Ankara'da tasarlanan okul planları kırsalda yerel bir anlayışla vücut bulmuştur. Başlangıçta Birinci Ulusal Mimarlık akımının etkisinde olan Cumhuriyet, belli bir dönem yönünü batıya çevirerek yabancı mimarların tip-projeleriyle imar faaliyetlerinde bulunmuştur. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ulusların kendi kaynaklarını kullanması ve öz benliklerini ortaya koymasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti de tekrar millîleşme sürecine girmiştir. Bu bağlamda ülke genelinde Köy Enstitüleri mezunlarının çalışacakları köylerde yapılacak okul binaları planları yarışması düzenlenerek yarışmayı kazanan mimarlar ulusal kimlikleriyle köylerde inşa edilecek yeni tip-projeler üretmiştir. Merkezden gönderilen lojmanlı köy okulları tip-projelerinin nerelerde uygulandığına dair bir belge bulunmamasına karşın yapılan çalışmalar neticesinde Ardahan ve Anadolu'nun faklı bölgelerinde bu tip projelerin hayata geçirildiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte köy meydanlarında kendini net bir şekilde gösteren bu eserler Genç Cumhuriyet'in temel taşlarını teşkil etmiştir. Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait, Posof Söğütlükaya, Posof Baykent ve Hanak Ortakent Mahallesi okulları günümüze ulaşamayan yapılar arasındadır. Günümüze ulaşan Posof Asmakonak (1938), Hanak Börk (1939), Hanak Çayağzı (1939) ve Çıldır Çayağzı-Oragaz (1945) okulları ise taşınmalı eğitimin yaygınlaşmasıyla birlikte atıl kalarak yıkılmaya yüz tutmuş durumdadır. Çıldır Sazlısu Köyü İlkokul Binası'nın (1945) okul bölümü köy konağı olarak korunmasına karşın özgün planından uzaklaştığı saptanmıştır. Günümüz köylerinde taziye evleri ve ya köy konakları inşaatları moda haline gelmişken bu yapılara yüz çevrilmiştir. İçinde yaşamın olmadığı binaların kaderi yıkılmaya mahkûmken bu binaların planlarına sadık kalmak suretiyle yeniden işlevlendirilerek köy halkının hizmetine sunulması abidelerin gelecek kuşaklara aktarılması bağlamında önemli bir rol oynayacaktır. Lojmanlı köy okullarının derslikleri düğün, nişan, taziye gibi halkın toplanacağı mekânlar haline getirilmeli, lojman kısmı ise farklı nedenlerle köy dışına çıkmış ve köy-

ARDAHAN’DA ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN
LOJMANLI KÖY OKULLARI

de evi olmayan vatandaşların misafir edilebileceği köy konaklarına dönüştürmelidir. Böylece Erken Cumhuriyet Dönemi’nden kalan hatıralar nesiller boyunca yaşayacaktır.

İntihal Taraması <i>Plagiarism Detection</i>	Bu makale intihal taramasından geçirildi. (https://intihal.net/) <i>This paper was checked for plagiarism. (https://intihal.net/)</i>
Etik Beyan <i>Ethical Statement</i>	Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. <i>There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.</i>
Yazar Katkıları <i>Author Contributions</i>	BK (% 60) SMT (% 40)
Açık Erişim Lisansı <i>Open Access License</i>	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY-NC) ile lisanslanmıştır. <i>This work is licensed under Creative Commons AttributionNonCommercial 4.0 International License</i>

KAYNAKÇA

- Akyıldız, Ali, “Maârif-i Umûmiyye Nezâreti”, **İslam Ansiklopedisi**, C XX-VII, Ankara 2003, s.273-274.
- Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 100 M.S. 2009**, Pegem Akademi Yayınevi, Ankara 2009.
- Alpagut, Leyla, **Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Ankara’daki Eğitim Yapıları**, Hacettepe Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.
- Alpagut, Leyla, “Üretken Bir Mimar ve Ankara’da Modern Bir Bina: Bruno Taut ve Atatürk Lisesi”, **Sanat Tarihi Dergisi**, C 27, S 1, s.135-161.
- Althusser, Louis, **Ideology and Ideological State Apparatuses**, In Lenin and Philosophy, and Other essays, trans: Ben Brewster, Monthly Review Press, New York 1971.
- Altın, Hamza, “1869 Maarif-I Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C XIII, S 1, s.271-283.
- Altınova Şahin, Ayşegül, **Osmanlı Devleti’nde Rüşdiye Mektepleri**, TTK Yayınevi, Ankara 2018.
- Anonim, “Köy Enstitüleri Kanunu”, **TC Resmi Gazete**, 22 Nisan 1940, S 4491, Kanun No: 3803
- Anonim, “Köy Okulları Proje Müsabakası”, **Arkitekt Dergisi**, C 1941, S 1941, s.12-23.
- Anonim, “Şartnameler: Köy Enstitüleri Mezunlarının Çalışacakları Köylerde Yaptırılacak Okul Binalarının Planlarına Ait Müsabaka Şartnamesi”, **Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi**, 16 Birincikanun (Aralık), C III, S 100, s.79-80.
- Anonim, **İlkmektep Plânları Albümü**, Maarif Vekâleti İlk Tedrisat Dairesi, Ankara 1933.
- Arslan, Muhammet, Karacabey, Bekir, Şen, Ahmet, “Ortaçağdan Günümüze Kars ve İlçelerindeki Türk Dönemi (20218 Yılı Çalışmaları)”, **37. Araştırma Sonuçları Toplantısı 17-21 Haziran 2019 Diyarbakır**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C 2, Ankara 2019, s.551-575.

Arslan, Muhammet, Şen, Ahmet, Karacabey, Bekir, “Ortaçağdan Günümüze Kars ve İlçelerindeki Türk Dönemi (20219-2020 Yılı Çalışmaları)”, **2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C 2, Ankara 2022, s.293-308.

Arslan, Muhammet, Şen, Ahmet, Karacabey, Bekir, “Ortaçağdan Günümüze Kars ve İlçelerindeki Türk Dönemi 2021 Yılı Çalışmaları”, **38. Araştırma Sonuçları Toplantısı 23-27 Mayıs 2022 Denizli**, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, C 2, Ankara 2023, s.563-577.

Arslan, Muhammet, Şen, Ahmet, Papuccu, Gonca, Karacabey, Bekir, Koçak, Mustafa, **Tarihi Kimliğiyle Kars Kenti - Kars İl Kültür Envanteri**, C 2, Palet Yayınları, Konya 2025.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, 5. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı, Divan Yayıncılık, Ankara 2006.

Baytal, Yaşar, “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, Ankara 2000, C XI, S 11, s.23-32.

Bilhan, Saffet, “900 Yıllık Bir Türk Öğretim Kurumu Buğra Han Tamgaç Medresesi: Vakıf Belgesi I”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C XV, S 2, Ankara 1982, s.117-124.

Bozdoğan Sibel, **Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye-si'nde Mimari Kültür**, Çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul 2002.

Budak, Ayşe, **Ürgüp'te Erken Cumhuriyet Dönemi Okul Binaları (1923-1945)**, Kömen Yayınevi, Konya 2024.

Çağır, Mine, Tür, İbrahim Caner, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri” **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, C IV, S 11, s.62-75.

Demir, Gönül Türkan, “1928 Muallim Almanığı ve Dönemin Eğitim Anlayışı”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXXVII, S 103, Mayıs 2021, s.143-178.

Dere, Murat Erdal, Oral, Murat, “Erken Cumhuriyet Döneminde Ernst Arnold Egli'nin Köy İlkemtepe Planları ve Eğitimin Önemi”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, C XXI, S 47, s.252-277.

Doğan, Eyyup, **Kırsal Mimari Gelenekte Eğitim Yapıları: Akseki - İbradı Havzası Örneği**, Akdeniz Üniversitesi FBE Mimarlık Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2022.

Erdem, Çiğdem, “Cumhuriyet Yönetiminin 1930’lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte “Dönüşüm”ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak “Köy Eğitim Kursları”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C X, S 3, s.187-200.

Erdoğan, A. Tayfur, **Maarif-İ Umumiye Nezareti Teşkilatı İdari Teşkilatı Açısından**, İstanbul Üniversitesi SBE Siyaset Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1995.

Ergin, Osman, **Türk Maarif Tarihi**, C 1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

Ergün, Mustafa, “Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme”, **Yeni Türkiye**, C VII, S 32, s.735-753.

Gündoğan Baldık, Esra, **Tanzimat’tan 1950’ye Kadar Sivas’ta Eğitim Yapıları**, Erciyes Üniversitesi SBE Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2022.

Gündoğan Baldık, Esra, Topçu, Sultan Murat, “Sivas – Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsü Yerleşkesi”, **International Journal of Social and Humanities Sciences Research**, C XI, S 112, s.1923-1938.

Gündoğan, Hamza, “XIX. Yüzyıl Kars Yapılarına Baltık Mimari Üslubunun Yansıması”, **Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi**, S 18, s.79-99.

Güven, İsmail, “Büyük Selçuklu Devletinde Eğitim ve Öğretime Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C XXV, S 2, Ankara 1992, s.833-848.

Kapluhan, Erol, “1921 Maarif Kongresi’nin Türk Eğitim Tarihindeki Yeri ve Önemi”, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, C IV, S 8, s.123-134.

Karain, Salih Birtan, “Margarete Schütte-Lihotzky ve Türkiye’deki Yapıları”, **Mimarlık Dergisi**, C XCVI, S 270, s.8-13.

Kavas, Özgehan, “Mersin’de Cumhuriyet Dönemi Köy Okulları”, **24. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Kitabı (7 – 9 Ekim 2020)**, Editör: Enes Kavalçalan, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları, Nevşehir 2021.

Kayaoğlu, İsmet, **İslam Kurumları Tarihi II**, Konya 1994, s.49.

Khalanyane, Tanakie, “State, schooling and society: Contemporary debates”, **Educational Research and Reviews**, 2010, C V, S 12, s.742-747.

Kılıç, Kübra, Polat, Eyüp, Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Aksaray İlinin Eğitim Sistemi ve Eğitim Yapıları (1703-1950), **Culture and Civilization**, S 6, s.13-20.

Kodaman, Bayram, **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**, TTK Yayınevi, Ankara 1991.

Kul, Fatma Nurşen, “İzmir’de Asım Mutlu ve Ahsen Yapanar Tarafından Tasarlanan Köy Okulları”, **Ege Mimarlık Dergisi**, C LXXVIII, s.28-33.

Kul, Fatma Nurşen, “Erken Cumhuriyet Dönemi İlkokul Binaları”, **Mimarlık Dergisi**, S 360. URL: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=374&RecID=2862>

Nafi, Mahmud Cevat İbnü’ş Şeyh, **Maârif-i Umumiye Nezâreti Tarihçe-i Teşkilât ve İcrââtı**, Haz.:Ergün, Mustafa, 2002 Ankara.

Özbek, Yıldırım, “Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1945) Kayseri’de Okul Yapıları”, **Belleten**, C LXXVII, S 278, s.271-302.

Özel, Mehmet, **Köy Enstitüleri**, Kültür Bakanlığı.

Polat, Suat, “Karahanlı Devleti’nde Eğitim Faaliyetleri”, **Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi**, C I, S 1, s.42-52.

Sakaoğlu, Necdet, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2003.

Selâh, Zeki, “Mektep Binalarında Estetik”, **Mimar**, S 8, Ağustos 1931, s.253-254.

Somel, Selçuk Akşin, **The Modernization of Public Education in the Ottoman Empire 1839-1908 Islamization, Autocracy and Discipline**, Leiden Brill 2001.

Shaw, Stanford, **History of the Otaman Empire and Modern Turkey**, C I, Cambridge University Yayınevi, Cambridge 1977.

Tekeli, İlhan, Yıldırım, Selim, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**, TTK Yayınevi, Ankara 1999.

Tuğluoğlu, Fatih, Tuncay, Tunç, “1926 İlkmekektep Müfredatı ve Cumhuriyet Dönemi Eğitiminin Ekonomik Hedefleri”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXVI, S 76, s.55-98.

Turan, Osman, “Selçuk Devri Vakfiyeleri III: Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri”, **Bellekten**, C XII, S 45, Ankara 1948, s.17-172.

Türker, Eylül Ayda, Tapan, Ahmet Mete, “20. Yüzyıl Türkiye Mimarlığı’nın ulusal ve uluslararası düzeydeki politik değişimler bağlamında incelenmesi” **İstanbul Arel Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Disiplinlerarası Yenilik Araştırmaları Dergisi**, C 2, S 2, Nisan 2022, s.95-113.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1924, Md. 87.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1924, Md. 13/15 (18.03.1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu, RG. 07.04.1924/68).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1964, Md. 54.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, **Cumhuriyet Arşivi**, Genel, 07.03.1924 / 60 – 300 – 3.

Yavuzylmaz, Ahmet, Kolay, Emre, “Balıkesir İlkokulu ve Ortaokulu Binaları”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S 51, s.165-184.

Yavuzylmaz, Ahmet, **Anadolu’da XVI. Yüzyıl Osmanlı Medrese Mimari-si (1500-1600)**, Necmeddin Erbakan Üniversitesi SBE İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2021.